

Vörös István

VISSZAJELZÉS A HOROSZKÓPKÉSZÍTŐNEK

[A HONOLULU-STAR REGGEL INDUL]

2023-04-01 | A HONOLULU-STAR REGGEL INDUL, ESSZÉ

Születésemkor édesanyám kérésére horoszkóp készült rólam. A horoszkóp olyasmi, mint egy fordított sírfelirat. Az eleje felől próbál végigtekinteni egy életen. Jövőjelentés. Ebben azt írták, sokat fogok utazni. Ami 1964-ben, mikor a határok lényegében le voltak zárva, a lehető legpozitívabb jóslatnak számított. Eléred a legtöbbet, amit lehet. Ami most lehetetlen. Vagy majdnem lehetetlen.

És én majdnem el is értem. Sokat utaztam, az akkori kor mércéjével mérve egészen biztosan, de nem olyan sokat, mint a megszállott utazók, vagy kémek, vagy a diplomaták, vagy a nagyon sikeresek. De még arra se panaszkodhatom, hogy ne lennék nagyon sikeres. Annyira legalábbis, amennyire még elviselhető.

Ha az utazás azt is jelentette, hogy a lehetetlent majdnem elérni vagy a majdnem lehetetlent lényegében elérni, akkor elértem. Ez nem dicsekvés, csak annak elutasítása, hogy panaszkodni kezdjek.

át akartam világítani

Nem szabad panaszkodni, a panasz rút, a panaszáradat visszataszító. A saját pályám analízisére pedig érdemes-e vállalkozni? Mindazt, amit létrehoztam, szerzőként illetlenség

analizálni. Mindazt, amiről írtam, épp az analizálás kedvéért írtam, valami érdekelt, amit át akartam világítani szavakkal vagy a szavak csoportosításával, a csoportosítás munkájával, a munka szórakozássá tételével, bizonyos egykor szórakozásnak számító dolgok (olvasás) munkává tételével.

Hogy miért illetlenség saját írásunk analízise, mely befejezett szöveg eltávolodván tőlünk, mi magunk szerzőként kihalva belőle, elemző kedvünk prédája is lehetne nyugodtan, hogy végül is miért nem, nem pontosan értem, de kedvem se igen volna rá, tehát elfogadom. A pálya külső és belső alakulása a kérdés itt, a munkarajzom.

A munka első szintje az előkészület, zsengek írása fiatalként, illetve egy-egy mű eltervezése bármilyen életkorban.

A következő szint a kivitelezés, a work in progress, amikor körülöttünk van minden, de még formálódik, ez a szakasz az első igazán sikeres művek megjelenéséig, illetve sikeressé válásáig tart.

Onnantól már a saját klasszicizálódásunk ellenében kell dolgoznunk. Annak terhe alatt. És ez megnyomoríthatja az embert, ahogy azt a *Gályanapló*ban és főként *A kudarcban* örökíti meg Kertész Imre, vagy a (részben) általa fordított *A szemjátékban* Canetti. Persze ők nem pusztán erről beszélnek. Hanem hogy a zseniális munkából kiesve mindenből kiesünk, a zsenialitásból biztos, marad a zsenialitás hűlt helye, a reménytelen kapálózás az ajándékként ölünkbe hullott nagyság után, amikor az, ami eddig természetesen a lételemünk volt, egy zseniálissá növő művel a birkózás vége egyszer csak lételem nélkül hagy. Thomas Mann *A varázshegy* I. világháború utáni újrakezdéséig nem tudott magára találni *A Buddenbrook ház* sokkja után, és miután

befejezte *A varázshegy* a Nobel-díj indoklása még a feltehetően feltámadó Varázshegy-nosztalgiából is kivetette, hiszen a díjat csak az első főműhöz kapcsolták, a legnagyobb remekmű utáni legnagyobb ürességet is betöltték egy már rég eltűntnek hitt ürességgel, az első regény teljesítményébe való visszavágyással. Amit ez az elképesztő ívű pályát befutó ember élete végéig nem tudott kiheverni, de szerencsére kiheveretlenség-álló volt, sok pusztító késztetését tudta a semmibe, vagy valahová a tudata alá, esetleg a kéziratlapok alá söpörni.

kísérleti alanyai vagyunk

Kell-e tehát a saját pályám elhibázottságával foglalkoznom? És a saját pályám elhibázottsága vajon az én kudarcom-e? Viszont a sikereim mindenképp az én

kudarcomat gyarapítják. Ezt nem afféle dialektikus retorikát használva mondom, nem az ellentétekkel szeretnék itt búvészkedni. Vagyis szeretnék, de nem ez a célom, ezért az ilyen késztetéseimet el kell fojtanom, ha odáig akarok elmerészkedni, hogy a pálya kudarcait nem valaki másra, vagyis nem valami konkrét valakire, hanem tisztán valamire kenjem. Egy pálya alakulása nagyrészt nem tőlünk függ. Lehetőséget kapunk – a természettől és a társadalomtól, de a természet és a társadalom ezt a lehetőséget el is veheti, el is irigyelheti, el is kótyavetyélheti, és mi bukunk bele, akik a kísérleti alanyai vagyunk a tehetség-programnak, nem pedig a kísérletező. Aki ismeretlen. Mert kiismerhetetlen. Ki ismeri?

Ebben a minőségben a természet és a társadalom is rászorgálna egy alaposabb átvilágításra. Hogyan kísérletezget a természet? Erről legintenzívebben a darwinizmus beszélt. A természet, mivel ideje sok van, rápróbál dolgokra, és hagyja azokat sikerülni vagy nem sikerülni. Ilyen sikersorozata révén jött létre az emberiség, ami több, mint az ember. A sok kutya nem alkot kutyaiságot, az elefántok se elefántiságot, se a csimpánzok csimpánziságot, a kollektívumuk nem (vagy alig) haladja meg az egyének összegét, és csak a természet kezében forognak mint kísérleti kártyák. Az ember azonban emberiséget képez a szellem felé. A föld felé viszont társadalmat. A természet kísérletezésének következménye a társadalom, amely már vállaltan is gyakran bonyolódik kísérletezésbe, kísérletezgetésbe.

Mindezen kísérletezéseknek egyik legfontosabb tárgya az emberek legegységesebb tulajdonsága: a velük született tehetség. Minden ember tehetséges. Ez épp olyan alapvető tény, mint hogy minden ember gondolkodó (homo sapiens). De saját magunk is könnyen elkótyavetyélhetjük tehetségünket. Ráadásul a társadalom lényegében a tehetség elkótyavetyélésének szisztémája.

Többféleképp kótyavetyélheti el, és minden módozatra szüksége van, hogy tökéletlenségét szinten tartsa.

Egyfelől teljesen elfojthatja a tehetséget, és az elfojtott tehetségű ember ebbe bele is rokkannhat, szélsőséges (de nem ritka) esetben bele is pusztulhat.

Másrészt deformálhatja, félreviheti, jóból rosszra fordíthatja a tehetséget a társadalom, a jóból akár teljesen rossz tulajdonsággá alakítva, és még visszamenőleg is felszámolva azt.

Harmadrészt érvényesülni engedheti, és a tehetség túlhevül, felhígul, elpusztítja magát.

ünnepléssel közömbösít

Végül, ha a legnagyobb és legszerencsésebb tehetségek egy életen át egyben tudják tartani magukat, a már produktívá vált tehetség eredményeit és adományait

ignorálhatja is a világ, vagy ünnepléssel közömbösítheti. Csak nagyon ritkán hasznosítja és fordítja saját hibáinak kijavítására.

A társadalom nem önjavító rendszer, nem olyan, mint egy emberi, állati vagy növényi szervezet. Pedig a piacról folyton azt hallom, hogy képes az önszabályozásra.

Az önszabályozásra csak tudatos lény képes, vagy olyan, akinek rengeteg előre megírt, megváltoztathatatlan program áll rendelkezésére.

Vagy ugyanez másképp (nem inkább más ugyanúgy?):

A társadalom önjavító rendszer, de nem olyan, mint egy emberi, állati vagy növényi szervezet. A piacról azt hallom, hogy önszabályozásra is képes.

Az önszabályozásra nemcsak tudatos lény képes, hanem olyan is, akinek rengeteg előre megírt, megváltoztathatatlan program áll rendelkezésére.

Vagy esetleg harmadikféleképp:

A társadalom nem mindig önjavító rendszer, néha olyan, mint egy emberi, néha, mint egy állati, de többnyire inkább, mint a növényi szervezet. Hiába, hogy a piacról folyton azt hallom: az önszabályozásra (is) csak ő képes.

Az önszabályozásra tudatos lény nem képes, csak olyan, akinek rengeteg előre megírt megváltoztathatatlan program áll rendelkezésére.

Mik ezek a variációk? Nem kéne a szerzőnek eldönteni, melyiket akarja mondani?

De hogyan dönthetné el? Az esztétika, stilisztika itt nem segít, az a tény segíthetne, hogy melyik mondat áll a legközelebb az igazsághoz. Bár ebben az igazsághoz legközelebb elérő esetben is mind a három verziót el kellene dobni. Ha az igazság a mérték, akkor szükségszerűen csak egyetlen megoldás van, elengedhetetlen, hogy a három változatból az egyik pontosan az igazság legyen. A másik kettő fölösleges. Persze, az igazság milyen szinten lehet azonos egy nyelvi formát nyert bonyolult kijelentéssel?

De ha az egyik változatunk igaz, ám anélkül, hogy avansálna az igazság szélesebb kiterjedésű tekintélyére, abban az esetben a másik kettő is lehet igaz. Egymás finom variációi, itt-ott ellentétei, és így már meg is van a fentebb vágyott dialektikus játék. Csakhogy ha ez dialektikus játék, az igazság keresését is esztétikai problémává nyilváníthatjuk.

A tehetség valami olyasmiben is állhat, hogy felismeri a dolgokban az esztétikust, és fölfigyel a hiányára, ami rokonságban áll a hazugság–igazság megkülönböztetésének képességével. Vagyis olyan régi értelemben vett bíró, aki maga a végrehajtó is, és ennyiben nemcsak rosszabb a mai bíráknál, hanem több is. Az igazságot keresi, a törvények neki csak segédegyenesek ehhez, kapaszkodók.

Az igazságot tehát vissza kéne helyezni jogaiba az esztétika és a jog terén egyaránt.

Az igazság jogai? Az igazság szépsége? Foucault-val szólva az igazság bátorsága? A bátorság tehát a szépség és a jog összege volna? Vagy a szépség a jogé és a bátorságé?

az állandóság illúziója

De nem mindenkinek van joga bátornak lenni. Bármilyen szép is volna. Vagy épp ez a hiány szép inkább? „... az elbeszélés Istene nem juttatja gyakran szóhoz története másodrangú

szereplőit, nehogy visszaéljenek vele, nehogy a saját fejük után menjenek, főszereplőnek képzeljék magukat, és megzavarják az elbeszélés menetét” – írja Jorge Semprun (*Írni vagy élni*, ford.: Szoboszlai Margit, Ab Ovo, 1995. 213. o.). Ha a körülöttünk lévő világot valamiféle elbeszélésnek értelmezem, mindjárt világosabb lesz a szerepem is benne. A világ nem tények összessége, melyek megmagyarázhatatlanul állandó változásban vannak, bár ennek inkább az ellentétét érzékeljük a pillanatba vetve, az állandóság illúzióját; nem, a világ elbeszélés, folyam, ahol együtt sodródunk valóságdarabokkal, aztán elsodródunk tőlük, másokkal meg épp akkor egymás mellé. Már régóta sejtettem a világról, hogy fikció, de most kiderül, hogy elbeszélés, így az is, hogy Isten és az elbeszélés Istene majdnem azonosak. Az egyik a valóság, a másik annak égi mása. Az egyik (természetesen az elbeszélés ügyeivel foglalkozó) rabszolgatartó, a másik az előbb tárgyalt értelemben vett bíró.

Akkor tehát az igazságnak van esélye érvényesülni? Feltétlenül. Hogy lehetősége van-e, az már nem a bírótól, hanem az elbeszéléstől függ, az elbeszélő csak látszólag ura annak, amit elbeszél. Tudjuk, fordítva is így van, az elbeszélés magával rángatja elbeszélőjét és parancsol neki. Miközben magának meg képtelen parancsolni, tehát

szükség van az Istenére, egyszerűen az önszabályozása kedvéért, ahogy Mahler szimfóniáiban tolulnak a zenei rétegek egymásra. Ezekbe a hosszú művekbe sem fér bele a világ teljes folyása, de a szerző megkísérli. Így egymás fölé rétegződik, egymáson fordul át mindaz, ami időben egymás után következne, ha volna még módunk a milliárdokban mérhető emberiség mellett a komótoságra. A témák átfordulnak egymáson. Mint az például az *1. szimfónia* 3. tételében megtörténik. Az elbeszélés szelleme vagy egyenesen Istene feltolja a rétegeket, egymásra gyűri, mint a kutya, amikor hazaérve körbefut a lakásban, és a szőnyegek röghegyekként felgyűrődnek egymáson az állat hirtelen irányváltásainak köszönhetően. Hogy aztán a 4. tételben kitörjön a vihar, mondjuk az előbb létrehozott hegyvidék fölött. Vagyis lényegében a sorsunk fölött, hiszen a sors könyvében meg volnánk írva, és ennek a megírásnak a jellege elbeszélő, a történelem léte feltételez egy könyvet, melyben az elbeszélése lepörög.

Most már csak az a kérdés, miféle könyvek léteznek. A pergamenek és kódexek, a gigantikus könyvek, az egy életre szóló személyes imakönyvek után a könyvnyomtatás elterjesztette a könyvtömegeket. Ha nyolcmilliárd ember él jelenleg a világon, akkor hány könyv van? Átlagban hány könyvünk van? Tíz jut mindenkire? Száz, ezer? Lehet, hogy a könyvek száma billiós nagyságrendben mérhető. Egyszerre fogyatkozik és nő a létszámuk, hitelteleníti őket a tömegtermelés, a minőség aránya csökken. Elég egy vidéki könyvtárat megnézni valahol Magyarországon, ahol az ingyen elvihető könyvek polcán sokkal jobb irodalmat, szövegeket találunk, mint az ajánlatban kitett

újdonságok átlaga. De újabb könyvformák is vannak, e-könyvek, virtuális könyvek. Lassan a könyvek létében is ugyanúgy hinni kell majd, mint Isten létben, hiszen a kihalásuk és virtualitásba mentésük után ők se lesznek már tapinthatók, és függenek majd a virtualitás elérhetőségétől. Isten persze más virtualitásba vonult vissza, mint a könyvek. Ám az ő jelenléte is tapintható annak, aki tudja, érzi, merre kell tapogatózni, hogy ezt a sima vagy érdes felületet megtapasztalja.

elkerülhetetlen világértelmezés

Saját mellékszereplő voltunk tehát
szükségszerű, saját sikereim kudarc-
hordozása szükségszerű, nincs mivel
dicsekedni, de nincs is mire
panaszkodni, ugyanakkor a munkának,

amit íróként becsületesen el lehet végezni, mégiscsak ennek az állapotnak a felszámolására kell irányulnia. Vagy elég csak felmérni? Az irodalom nem tudja megváltoztatni a világot, mondják. Na de a virtuális világot se? Hiszen olyan a világ, amilyennek megírjuk, amennyiben szerencsénk van, és olvassák is az egyszerre akart és akaratlan, mindemellett elkerülhetetlen világértelmezéshez a munkánkat. A nem olvasott könyvek nem változtatják meg a virtualitást, egyszerűen csak belesüppednek oda, az olvasott könyvek viszont kitörnek belőle, és a virtualitás megváltoztatása révén Istent, de legalábbis az elbeszélés Istenét próbálják megvesztegetni vagy rákényszeríteni, hogy változtassa meg az elbeszélés medrét, így a menetét, sodrát, sebességét, pusztító erejét.

Ez az a horizont, tér, amelyet egymásnak feszülő valóságos és virtuális erők alakítanak ki, és amennyiben munkánkra mindez a legkisebb mértékben is hatással volt, vagy esetleg fordítva, a mi munkánk tágította vagy szűkítette ezt a nem is létező teret, már nem tevékenykedtünk hiába.

Magam részéről a nagyobb utazás helyett a nagymarosi könyvtárszobámat választom. Írásra remek. Olvasáshoz még jobb.

kép | adobe.com